

УДК 378.4.016:81

Дмитренко О.В.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. У статті здійснено спробу визначити теоретико-методологічні засади використання інноваційних технологій у навчанні іноземної мови. Авторкою простежено процес формування комунікативної компетенції при використанні педагогічних технологій на заняттях з іноземної мови. Особливу увагу приділено проблемі особливостей використання інноваційних технологій при навчанні німецької мови як другої іноземної у вищому навчальному закладі. Зазначено, що важливою метою викладання іноземної мови на сучасному етапі є формування комунікативної культури.

Ключові слова: інтерактивне навчання, комунікативна компетенція, міжкультурне спілкування, педагогічні технології, функції мови.

Dmytrenko O.V.

Poltava National Technical Yuri Kondratiuk University

FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE USING PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES AT THE FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Summary. The article attempts to determine the theoretical and methodological principles of the use of innovative technologies in the foreign language teaching. The author observed the process of communicative competence formation using pedagogical technologies at the foreign language lessons. Particular attention is paid to the problem of the use of innovative technologies in teaching German as the second foreign language in a higher educational institution. It is noted that the important goal of the foreign language teaching at the present stage is the formation of communicative standards.

Keywords: interactive learning, communicative competence, intercultural communication, pedagogical technologies, language functions.

Постановка проблеми. Створення якісно іншої системи навчання у вищому навчальному закладі освіти є неможливим без урахування та використання потенціалу нових технологій навчання, серед яких особливе місце належить інформаційно-комунікативним технологіям, що ґрунтуються на дидактичному потенціалі комп'ютерних засобів. Вони забезпечують необхідні умови для активізації пізнавальної та мовної діяльності кожного студента, надаючи можливість засвоїти новий матеріал, одержати достатню країнознавчу, професійну інформацію, ознайомитися з великою кількістю оригінальних текстів для формування необхідних навичок й умінь.

Використання інформаційних технологій розкриває величезні можливості комп'ютера як засобу навчання з застосуванням мультимедійних навчальних програм. Комп'ютер допомагає у проведенні тестування, моніторингу навчального процесу, під час підготовки дидактичних матеріалів, використання ресурсів і послуг Інтернету для аудиторної і самостійної роботи, а також у проектній діяльності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вирішенні проблеми формування комунікативної компетенції при використанні педагогічних технологій на заняттях з іноземної мови брали участь відомі зарубіжні та вітчизняні науковці. Зокрема, Бех П. розглядав вивчення іноземних мов у навчальних закладах з позицій комунікативної орієнтації. Грецька О.О. досліджувала використання електронних енциклопедій у навчанні іноземних мов. Нові технології у вивченні студентами іноземних мов були предметом наукових пошуків Гусак Т. У свою чергу Коновець С. аналізувала креативні освітні технології у практиці сучасної школи. Методичний огляд мультимедійних комп'ютерних курсів з німецької мови здійснювала Палій О.А. Паненко І.О. ділилася досвідом використання мультимедійної програми REWARD при викладанні англійської мови у вищому навчальному закладі. Петровський А.В. та Китайгородська Г.А. досліджуючи методи інтенсивного навчання іноземних мов торкалися окремих питань активізації навчальної діяльності. Використання комп'ютерних технологій у навчанні іноземної мови простежувала Попова Г.С.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на низку наукових робіт, присвячених даній проблематиці, окремі її аспекти, а саме: мультимедіа та його можливості в організації процесу навчання студентів іноземної мови, потребують подальшого дослідження.

Ціль та завдання. Метою статті є визначити теоретико-методологічні засади використання інноваційних технологій у навчанні іноземної мови, а також дослідити особливості використання інноваційних технологій при навчанні німецької мови як другої іноземної у вищому навчальному закладі.

Задля досягнення мети є необхідним вирішення низки завдань, зокрема:

1) окреслити поняття педагогічної технології у сучасному освітньому просторі;

2) простежити процес формування комунікативної компетенції при використанні педагогічних технологій на заняттях з іноземної мови;

3) з'ясувати особливості використання сучасних педагогічних технологій при навчанні іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що педагогічна технологія – це розділ науки, який розробляє мету, зміст, методи навчання; проектує педагогічні процеси; опис самого процесу навчання і виховання, який здійснюється для досягнення визначених результатів; сам педагогічний процес, у якому пов'язані особистісні, інструментальні, методологічні засоби. Водночас – це змістовна техніка реалізації навчального процесу, проектування і опис процесу формування особистості слухача для досягнення попередньо визначеного результату навчання.

У постіндустріальному, інформаційному суспільстві проблема комунікації є досить актуальною. Особливо це стосується освітньої сфери, покликаної забезпечити підготовку студента до життя у світі різноманітних зв'язків, відносин, комунікативних можливостей. Одним із джерел їх розвитку є перекладацька комунікація як особливий тип активного взаємообміну інформацією у професійній діяльності.

Основною метою навчання іноземних мов у вищому навчальному закладі є розвиток здібностей студентів використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Ця мета передбачає взаємопов'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток слухачів засобами іноземної мови для підготовки їх до міжкультурного спілкування у різноманітних сферах життєдіяльності.

Компетентність у навчанні мов часто асоціюється з поняттям «комунікативна компетенція». У більш загальному розумінні поняття «компетентність» означає відповідність вимогам, встановленим критеріям та стандартам у відповідних сферах діяльності та при вирішенні певного типу завдань, володіння необхідними активними знаннями, здатність впевнено досягати результатів та володіти ситуацією. Поняття «компетенція» вперше стало вживатися у США в 60-ті роки в контексті діяльнісного навчання, метою якого було готувати спеціалістів, здатних конкурувати на ринку праці. Спочатку «компетенції учнів» розглядалися як прості практичні навички, які формувалися в результаті автоматизації знань, пізніше компетенції перетворилися в одиниці навчальної програми.

Комунікативна здатність людини, на думку фахівців, ґрунтується на таких компетенціях як мовленнєва, мовна, дискурсивна, соціокультурна та соціолінгвістична, стратегічна (розвиток здатності слухачів до самостійного навчання і самовдосконалення, бажання спілкуватися, слухати, розуміти інших, адекватної оцінки та самооцінки) [6, с. 128].

Отже, мовленнєва компетенція ґрунтується на чотирьох видах компетенцій: в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Мовленнєві навички є складовою частиною мовленнєвих умінь. Зазначимо, що компетенція у говорінні включає компетенцію в діалогічному та монологічному мовленні, отже, у студентів необхідно формувати вміння користуватися обома видами мовлення.

Мовна компетенція – інтегративна, включає мовні знання (лексичні, граматичні, фонетичні та орфографічні) та відповідні навички.

Дискурсивна компетенція включає комунікативні вміння, пов'язані з умовами реалізації окремих мовленнєвих функцій із застосуванням адекватних мовних моделей-зразків. Це – здатність керувати мовленням та структурувати його за допомогою тематичної організації, зв'язності, логічної організації, стилю та реєстру, риторичної ефективності.

Соціокультурна та соціолінгвістична – це знання, вміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні і соціолінгвістичні реалії. У свою чергу, у межах соціокультурної компетенції можна виділити країнознавчу, тобто знання про культуру країни, мова якої вивчається (знання історії, географії, економіки, державного устрою, традицій) та лінгвокраїнознавчу компетенцію. Остання передбачає оволодіння особливостями мовленнєвої та немовленнєвої (тобто міміка, жести) поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування. Іншими словами, сформованість у студентів цілісної системи уявлень про національно-культурні особливості країни, «що дозволяє асоціювати з мовною одиницею ту ж інформацію, що і носій мови, і досягти у такий спосіб повноцінної комунікації» [6, с. 135].

Стратегічна компетенція передбачає вміння вибирати ефективні стратегії для розв'язання комунікативних завдань; розвиток здатності слухачів до самостійного навчання і самовдосконалення, бажання спілкуватися, слухати і розуміти інших, планувати навчальний процес, вміння адекватної оцінки та самооцінки.

Професійно-педагогічна комунікація – це система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин.

Прикладом опосередкованої професійно-педагогічної комунікації є дистанційне навчання, що передбачає комунікацію між викладачем і студентами (система «людина-комп'ютер-людина») за допомогою спеціальних технічних засобів (компакт-диски, комп'ютерні мережі, аудіографічна форма, відеоконференції тощо).

Як зазначає Селевко Г., однією з передумов досягнення викладачем комунікативної мети є досконале володіння вербальними засобами спілкування (мовою, мовленням). Провідна роль у даному випадку належить усному мовленню (діалог, монолог, полілог), за допомогою якого розв'язуються професійні педагогічні завдання, відбувається передача інформації іншим людям з метою впливу на їх поведінку, діяльність, та писемному мовленню як чиннику загальної культури і грамотності викладача. Прогнозування процесу комунікації, передбачення його наслідків, своєчасне їх коригування забезпечується внутрішнім мовленням [12, с. 73].

Категорією, яка б із достатньою повнотою та точністю відображала названі аспекти комунікативної діяльності викладача, може бути комунікативна компетентність. Для розуміння сутності комунікативної компетентності певне значення мають дослідження готовності особистості до спілкування, які засновані на використанні інтегрального поняття «готовність» для інтерпретації

емпіричних даних. Психологічна готовність до певної діяльності, стверджує О.В. Петровський, «є істотною передумовою її цілеспрямованості, регулювання, стійкості та ефективності» [10, с. 286]. Вона є цілісним виявленням особистості, включаючи її переконання, погляди, ставлення, почуття, вольові та емоційні якості, знання, навички і вміння, установки. Вона допомагає людині успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль та перебудовувати свою діяльність при появі несподіваних перепон.

У ряді досліджень проаналізовано співвідношення комунікативної компетентності і комунікативних здібностей особистості. Компетентність при цьому трактується як домінуюча форма активності особистості, сформованість відповідних навичок та вмінь, ступінь освоєння певної діяльності. Здібності ж характеризуються як потенційні можливості та задатки, від яких залежить швидкість, якість і рівень сформованості відповідної компетентності.

Під комунікативними здібностями розуміють індивідуально-психологічні та психофізіологічні особливості людей, що забезпечують успішну взаємодію партнерів і успішне розв'язання комунікативних задач. Комунікативну компетентність Пассов Є.І. [9] інтерпретує як здатність людини встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. До її складу входить певна сукупність знань та вмінь, що забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу.

Відповідно до змісту, форм та функцій педагогічного спілкування, комунікативна компетентність викладача має охоплювати такі сфери:

- компетентність у здійсненні перцептивної, комунікативної та інтерактивної функції спілкування;

- компетентність у реалізації насамперед суб'єкт-суб'єктної взаємодії з партнерами по спілкуванню;

- компетентність у розв'язанні як продуктивних, так і репродуктивних задач спілкування;

- компетентність у реалізації як поведінкового, операційно-інструментального, так і особистісного, глибинного рівня спілкування [9, с. 118].

Визначальну сторону комунікативної компетентності викладача у сучасних умовах, на думку дослідника, становить «компетентність саме у суб'єкт-суб'єктному спілкуванні у вирішенні продуктивних задач, в оволодінні глибинним, особистісним рівнем спілкування з іншими людьми» [9, с. 119].

У структурі комунікативної компетентності, повинно міститись:

- 1) Гностичний компонент – це система знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема. А також знання про стилі спілкування, зокрема про особливості власного комунікативного стилю. До гностичного компоненту дослідники відносять фонове знання, тобто загальнокультурну компетентність, яка, не маючи безпосереднього відношення до професійного спілкування, дозволяє вловити, зрозуміти, приховати натяки, асоціації тощо, тобто зробити розуміння більш емоційним, глибоким, особистісним та творче мислення, внаслідок якого спілкування виступає як різновид соціальної творчості.

2) Когнітивний компонент, до якого належать культура мовлення, загальні та специфічні комунікативні уміння, що дозволяють успішно встановлювати контакт із співрозмовником, адекватно пізнавати його внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з ним, застосовувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях. Експресивні уміння забезпечують адекватний висловлюванням міміко-пантомімічний супровід.

3) Емоційний компонент передбачає установку на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні взаємини, інтерес до власного внутрішнього світу, а також позитивна Я-концепція й адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани [4, с. 92].

Висновки і пропозиції. Отже, у світлі сучасних тенденцій модернізації вітчизняної освіти до рівня європейської, потужним стимулом до пошуку нових, більш ефективних шляхів засвоєння будь-якої іноземної мови служить можливість спілкування з його носіями, що втілилася в усвідомленні конкретної та важливої мети викладання іноземної мови – формування комунікативної культури. Єдиний європейський простір

пропонує «мобільність» викладачів і студентів. Передбачається, що освіта в усьому світі повинна відповідати міжнародним кваліфікаційним вимогам, щоб фахівець незалежно від того, де саме він одержав освіту, почував себе впевнено в будь-якій країні. У зв'язку із цим, завданням викладача іноземної мови у вищому навчальному закладі є розвиток міжкультурної компетенції.

Сучасні педагогічні технології навчання можуть бути реалізовані через інтерактивне навчання. Інтерактивне навчання – це, насамперед, діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія вчителя та учня. До інтерактивних методів навчання належать метод проектів, асоціативний куп, мікрофон, робота в парах, робота в групах, мозковий штурм, мозаїка, технологія співпраці, модульне навчання.

Вважаємо, що для навчання міжкультурному спілкуванню необхідно розширити зміст навчання за рахунок включення до курсу іноземної мови ряду компонентів, націлених на розвиток міжкультурної компетенції – соціокультурних, соціолінгвістичних, лінгвокраїнознавчих (наприклад, курси бізнес-мовлення, країнознавства на старшому етапі навчання).

Список літератури:

1. Бех П. З позицій комунікативної орієнтації. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2002. № 1–2. С. 34–40.
2. Грецька О.О. Використання електронних енциклопедій у навчанні іноземних мов. *Іноземні мови*. 2002. № 2. С. 38–40.
3. Гусак Т. Нові технології у вивченні студентами іноземних мов. *Рідна школа*. 1999. № 10. С. 45–46.
4. Коваленко О. На шляху до демократичної системи освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2005. № 3. С. 92–99.
5. Коновець С. Креативні освітні технології у практиці сучасної школи. *Рідна школа*. 2005. № 3. С. 20–21.
6. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник. Київ : ВЦ «Просвіта», 2000. 368 с.
7. Палій О.А. Методичний огляд мультимедійних комп'ютерних курсів з німецької мови. *Іноземні мови*. 2001. № 1. С. 62–64.
8. Паненко І.О. З досвіду використання мультимедійної програми REWARD при викладанні англійської мови в Харківському гуманітарному університеті «Народна українська академія». *Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. «Загальні питання філології», Дніпродзержинськ, 18-19 березня 2004 р.* МОН України : Наука і освіта, 2004. Т. 2. С. 87–88.
9. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва : Просвещение, 1985. 207 с.
10. Петровський А.В., Китайгородська Г.А. До деяких питань активізації навчальної діяльності. *Методи інтенсивного навчання іноземних мов*. Київ : Дніпро, 1999. 471 с.
11. Попова Г.С. Компьютерные технологии в обучении иностранному языку. Москва : Академия, 2003. 168 с.
12. Селевко Г. Современные образовательные технологии. Москва : Просвещение, 1988. 256 с.
13. Сердюков П.И. Методические аспекты компьютеризированного обучения иностранным языкам. *Іноземні мови*. 2005. № 3–4. С. 54–57.